

Hegedűs Rita

BERLINI ÉJSZAKA A TUDOMÁNY JEGYÉBEN

1. A nagyvárosi intellektüelek számára az utóbbi évtizedben megváltozott a hosszú éjszaka fogalma. A magányosan áttanult, átolvasott vagy hasonszőrűek társaságában átvitatkozott éjszakák újabb lehetőséggel bővültek: a Múzeumok Éjszakája, a Műgyűjtők Éjszakája, a Kutatók Éjszakája évről évre egyre több látogatót vonzanak. Van ezekben az Éjszakákban valami közös és van valami sajátos. Közös a látogatók köre: késő délután indul a gyerekes családokkal, ehhez csatlakoznak az egyedülálló közepkorúak, akik az éjszaka előrehaladtával átadják helyüket a vidám, népes csoportokban érkező fiataloknak. És egyik helyszínről sem hiányoznak az idős, komoly, régimódi bőr aktatászkás szakértők, akik az előadók rémületére mindig mindent precízebben tudnak. Jobb esetben csak célzatos kérdéseket tesznek fel, rosszabb esetben megkísérik átvenni a szót.¹

A különböző helyszínek sajátosságai finoman árnyalják az előadások hangulatát: hogy éppen a Duna, a Spree vagy a Havel folyik-e a közelben, hogy még mindig érezhető-e a sajátos keletnémet fertőtlenítő szaga, hogy az előadások végén tapsolnak vagy az asztalon kopog-e a megelégedett hallgatóság, nagyjából mindegy. Vidám, felszabaldult multi-kulti hangulatban folynak az előadások, melyeknek tudományos értékéből semmit sem von le a termekből időnként felhangzó nevetés.

Mi a célja a Kutatók Éjszakájának, vagy ahogy az a német köztudatban többféle megfogalmazásban is elterjedt: *A Tudományok Hosszú Éjszakája*, illetve *Az Év Legokosabb Éjszakájának*? A hallgatóság értelmes szombat esti elfoglaltságot keres, utat enged a természetes kíváncsiságnak. Néhányan újra előássák rég elfeledett tudományos ambícióikat, s az előadóteremben újra fiatalnak és diáknak érzik magukat. Az előadók lazítanak szakmájuk szigorú előírásain, hagyják szabadon áramlani az ötleteiket, talán maguk is rácsodálkoznak nyilvánvaló összefüggésekre, melyek kiszabadulva a terminusok fogságából megkezdik önálló életüket.

Hogy a közlekedési vállalatok és a vendéglátó-ipari egységek mit profitálnak, az nem tartozik szorosan a tárgyunkhoz, de hogy mi az egyetemek célja ezzel a rövid időn belül hagyományt teremtő rendezvénysorozattal, az nyilvánvaló: az ismeretek terjesztésének magasröptű feladatán kívül hallgatókat kívánnak toborozni.

Ez a nem titkolt cél vezetett minket, a Berlini Humboldt Egyetem Hungarológiai Szemináriumának oktatóit is, amikor 2010-ben – épp a *Lange Nacht*-ok 10. évfordulóján – először bekapcsolódtunk az előadók sorába. A tanulóév szerény sikerrel és sok-sok értékes tapasztalattal szolgált. Egy mostani diákunkat, egy tatár származású, kontrasztív nyelvtörténeti érdeklődésű fiatalembert ez alkalommal sikerült hallgatónak megnyerni – ez volt a részvétel számokban kifejezhető hozadéka. A megszerzett tapasztalatok egy

¹ Vagy éppen külön frakciót alkotnak a folyosón, mint ahogyan ezt tette egy tiszteleltre méltó úr a 2010-es berlini rendezvényen. A Hungarológia rendelkezésére bocsátott termék előtt elhaladó, mit sem sejtő látogatókra lecsapva próbálta őket meggyőzni az etruszk–magyar nyelvrokonság igazságáról.

irányba mutattak: fontos, de nem elegendő a „blikkfangos”² cím, könnyedebbé, színesebbé kell tenni az előadást. A különböző korosztályok számára érdemes többféle programot szervezni, s a hallgatóságot különböző érzékszervein keresztül kell megyni.

2. A 2011-es program a fenti tapasztalatok birtokában készült, s egyértelmű sikerként könyvelhető el. Programjainkon 150 résztvevőt regisztráltunk, elfogyott négykosárnyi hamuba sült pogácsa, szórólapjainkat az utolsó darabig magukkal vitték a látogatók. Régi diákunk, Robert Nagel Budapestről készült fotóit több százan nézték meg, s ki tudja, ezek közül hányan kaptak kedvet egy városlátogatásra. Mindez nagy szó ahhoz képest, hogy versenyeznünk kellett többek között egy élő robottal, operációszimmulátorral vagy éppen a szomáliai kalóztámadásokról szóló vetített előadással. A program – az eredeti változat a *Függelék*ben található – több korosztály számára készült. A legkisebbek két óra hosszát élvezhették a *Magyar népmesék* diavetítéses előadását, közben hamuba sült pogácsát eszegethettek és saját készítésű³ mese-kifestőkönyvvel tehették próbára kézügyességüket.

2.1. A **„Schnupperkurs Ungarisch”** fordítása „gyorstalpaló magyar tanfolyam”, csak éppen a negatív konnotáció nélkül. Görbe Tamás *Ungarisch denken, ungarisch reden* címmel ezen az estén ötször, alkalmanként 30 percg tanította a hallgatóságnak a magyarban oly fontos hosszú és rövid magánhangzókat, az agglutinációt és magánhangzó-illeszkedést (bemutatva a többes szám, néhány igevégződés, és néhány helyet jelölő névszórag példáján), a szintetikus szerkesztési módot, a határozatlan/határozott ragozás különbségét, s ízelítőt adott a szóképzési lehetőségekből. A lelkes tanulók a kurzus végeztével megtanultak köszönni, bemutatkozni, s használni tudtak néhány létfontosságú kifejezést: „(Nem) beszélek magyarul!”, „Egészségedre!”, „Egészségére!”, „Szereitek!”, „Köszönöm.”

2.2. A Berlin–Budapest expressz (***Der Berlin-Budapest-Express***) című program magyar és német írók: Kertész Imre, Földényi László, Garaczi László, Márton László, Konrád György, Petri György, Siegfried Brachfeld, Franz Fühmann, Klaus Mann, Hans-Magnus Enzensberger műveiből válogatott szemelvények német nyelvű felolvasását jelentette: hogyan látják a magyar írók Berlint, illetve hogyan látják a németek Budapestet? A programot különösen az tette értékessé, hogy a két felolvasó elsőéves magyar szakos diák volt. Ők maguk is részt vettek az anyag válogatásában, s az előkészítés során elmélyülten foglalkoztak az egyes írókkal.

„Sprachen im Kontrast” címmel szintén német nyelvű szemelvényeket hallgathattak meg az érdeklődők *Wilhelm Droste* és *Siegfried Brachfeld* műveiből, melyek a két

² 2010-ben a legtöbben az *Ungarisch denken, ungarisch reden* című félórás magyarnyelv-órát látogatták, de többeket vonzott a detektívmunkát ígérő nyelvtörténeti és tipológiai kalandozás: *A rokonok nélküli nyelv nagy talánya*. Természetesen a cím németül sokkal inkább felkeltette az érdeklődést: „Großes Rätsel Ungarisch – eine Sprache mit oder ohne Verwandte...”. A teljes program megtekinthető a http://www.langenachtderwissenschaften.de/archiv/Indw_2010/Vorverkauf_fuer_die_Lange_Nacht_der_Wissenschaften_beginnt_97.html honlapon, rákeresve az „ungarisch” szóra.

³ Jakab Erika pécsi Erasmus-gyakornokunk munkája. A részletes programot I. Függelék2.

nyelv sajtósági jelenségeit ütköztették. A felolvasók szintén elsőéves magyar szakos diákok voltak. E két utóbbi blokk összeállítója és felkészítője Görbe Tamás volt.

2.3. Aki a felolvasás vagy nyelvtanulás helyett könnyedebb szórakozásra vágyott, részleteket nézhetett meg Jancsó Miklós *A mohácsi vész* című filmjéből „**Die ganze Stadt ist voll mit Friedenstauben-Scheiße**” (*Az egész város tele van békegalambszarral*) címmel. A világhírű rendező paródiája a nyitott, gondolkodó berlini közönséggel megértette az el-túlzott magyar patriotizmus mozgatórugóit. Megnyugtató érzés volt hallani a teremből kihallatszó nevetést: a humor distanciát és egyben együttérzést teremtett, a maga módján megmagyarázta az elfogadhatatlant. Babits Bergson-magyarázata pontosan ragadja meg a jelenséget: „Mikor nevetünk az élő dolgokon? Akkor, ha egy pillanatra elfelejtenek élni, gépies szokások szerint cselekszenek, mechanizmusokká válnak, nem alkalmazkodnak a körülményekhez, különböző helyzetben egyformán cselekszenek.”⁴

Az egyes részleteket Halász Hajnalka kommentálta, kiegészítve a nézőközönség hiányos történelmi ismereteit.

2.4. A nyelvészet és az interkulturális kommunikáció témája az általam összeállított blokkban került feldolgozásra. Az **Einander missverstehen** (Talán *Hogyan értsük egymást félre?* magyar cím áll tartalmában és hangulatában legközelebb a német verzióhoz) kétoldalú, előre lefektetett tematikájú dialógus⁵ volt a német és magyar szokásokról, kulturális különbségekről. Szó esett benne a magyar köszönés- és megszólításformák buktatóiról, a rendszerváltásokat túlélő, társadalmi tisztázatlanságokat tükröző *ön, maga, te – magácska, kegyed, tetszik/tessék/szíveskedjék* formulákról, melyek nem pusztán udvariassági, hanem grammatikai hibák forrásai is lehetnek. Miben különböznek a magyar ételek és alapanyagok a némettől, mit lehet kapni a berlini pékségben s mit nem a magyarországi; hol ihatunk kávét és milyen, kell-e csodálkozni, ha Berlinben nő létünkre az orrunkra vágják az ajtót, vagy éppen előttünk lép be egy férfi a liftbe? Az érzelmek kimutatásának különbségei már átvezetnek a következő előadáshoz: **Lieben, loben, schimpfen**. A játékos cím németül született, a magyar változatnak a *Túlradó érzelmek* címet adnám. A power point előadásba észrevétlenül belecsempészttem némi grammatikát – megerősítve a gyorstalpaló magyar tanfolyamon elhangzottakat:⁶

Brachfeld Sigfried halhatlan megállapításai most is osztatlan sikert arattak, érzékletessé tették a két nyelv és a mögötte lévő életérzés különbségét. Bár az utolsó előadásra éjfél előtt néhány perccel került sor, amikor kiskorúak már nem voltak jelen, a jó ízlés határait mégsem lépte át a két nyelv szitkozódásainak, szidalmainak vázolása. A különbség lényegét a következő dia⁷ egyértelműsítette:

⁴ Babits Mihály: Bergson filozófija. 5. A nevetés. *Nyugat*, 1910. 14. szám. <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00060/01702.htm>

⁵ Beszélgető- és alkotótársaim *Christina Kunze* és *Robert Nagel*.

⁶ Kosenamen: becéző, kedveskedő elnevezések.

⁷ Ha a képi eszköz mégsem egyértelmű: a magyarok a genitáliákat, a németek az emésztés végtermékét emlegetik sűrűn – hol jó-, hol rosszkedvük kifejezésére.

Kosenamen

• **-cska/-cske**

•

+ **-m**

• **-ka/-ke**

•

2.5. Nyelvtörténet, kontaktológia, tipológia, lexikológia – mindez együttesen alkotta a témáját a szintén nehezen lefordítható, metaforikus címet viselő előadásnak: ***Kutsche trifft Nudel***.⁸ Egy tanár számára a legnagyobb örömet az jelenti, ha látja munkájának gyümölcsét, tudja, hogy erőfeszítése nem veszett kárba. Ezt éreztem, mikor a Freie Universitätén tanuló vendéghallgatónkkal⁹ együtt készítettük a diákat, s közösen tartottuk meg a magyar és a német nyelv kölcsönhatásával foglalkozó interaktív előadásunkat, melynek során egy feladatlap erejéig megoldoztattuk a közönséget is:

Schimpfen

ungarisch

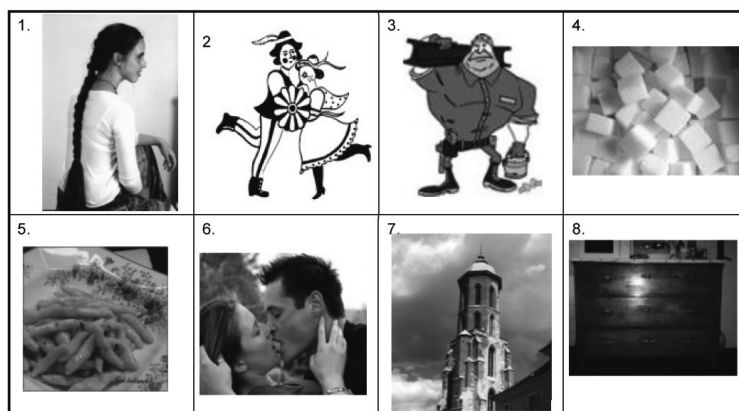
deutsch

⁸ A kocsi és nudli egymásra találása/Amikor a kocsi a nudlival találkozik.

⁹ Christian Forche.

a) torony b) copf c) tróger d) nudli e) smaciznak f) sublót g) táncolnak h) cukor

A tudományos ismeretterjesztő előadás csattanójaként számomra is ismeretlen eredményről számolt be előadótársam: 2008-ban, a Goethe Intézet által meghirdetett versenyen „A legszebb német jövevényszó”¹⁰ díját a magyar származású *Tollpatsch, tollpatscher* nyerte el.

3. Záró gondolatok

Cui prodest? Kinek jó az, ha egy békés szombati napon 17 és 24 óra között hatszor tart egy-egy félórás előadást? Hogy hatalmas mennyiségű pogácsát süt, amit aztán idegen emberek esznek meg? Hogy hetekig gyűjti az anyagot, készíti a diákat, felkészíti a diákokat? Mindez része a *Lange Nacht*-rendezvénysorozatnak, ahol a részvételnek még nagyobb a súlya, ha idegen környezetben képviseljük a magyar kultúrát. Hogy hány jövőző diákunk kapta az első impulzust éppen 2011. május 28-án, egyelőre még talány. Ami viszont biztos: a hallgatóság minden programról elégedetten ment ki, s mi, közreműködők a közös, jól végzett munka örömeivel tettük rendbe a termeket már jócskán másnap, a hajnali órákban. Ha nem Berlinben lennénk, ahol az egyenjogúság elképesztő méreteket ölt, bátran idézném Vörösmartyt: „jó multság, férfimunka volt...” (így tehát csak bátortalanul teszem.)

A résztvevő munkatársak:

Görbe Tamás
Halász Hajnalka
Christina Kunze
Jakab Erika
Robert Nagel

és a közreműködő diákok:

Christian Forche
Matthias Parschauer
Arlene Peukert
Maureen Reedl

nevében feljegyezte: Hegedűs Rita

¹⁰ „Wörter mit Migrationshintergrund. Das beste eingewanderte Wort.“

Függelék

1. 2011-es *Lange Nacht...* programja

http://www.langenachtderwissenschaften.de/index.php?article_id=64

Institut für Slawistik der HU / Seminar für Hungarologie

Es war einmal ...

Wir entführen Sie und Ihre Kinder in die Welt der ungarischen Märchenhelden. Diese haben als Mundvorrat immer in Asche gebackene Pogatschen dabei – probieren Sie selbst! In diesem Jahr bietet das Seminar für Hungarologie erstmalig ein Kinderprogramm an. Reisen wir in der Zeit zurück und besuchen per Diafilm ungarische Märchenhelden. Kommen Sie und genießen Sie die fabelhafte Atmosphäre, lernen Sie Pogatschen kennen und tauchen Sie ein in die rätselvollen Geschichten, in denen Wahrheit und Gerechtigkeit immer den Sieg davontragen.

AUFFÜHRUNG: **bis 19.00 Uhr**, 2. OG

Ungarische Impressionen

Fotografische Eindrücke aus dem ungarischen Alltagsleben.

AUSSTELLUNG: 2. OG

„Die ganze Stadt ist voll mit Friedenstauben-Scheiße“

Filmausschnitte von Miklós Jancsó. Eine Gruppe entschlossener Patrioten reist in der Zeit zurück, um einen traurigen Wendepunkt der ungarischen Geschichte rückgängig zu machen und Ungarn dadurch zu Großmacht werden zu lassen. Durch die Niederlage in der Schlacht bei Mohács im Jahre 1526 sind die Ungarn von den Türken vernichtend geschlagen worden und seither zur historischen Bedeutungslosigkeit verdammt. In einer Zeitreise will der Film erlebbar machen, wie die Geschichte auch hätte ausgehen können: Ungarn wäre Globalmacht und Ungarisch weltweit lingua franca...

FILM: **18.00, 19.30, 21.30 Uhr**, Dauer: 30 Min., 2. OG

Ungarisch denken – Ungarisch reden: ein Crash-Kurs in der Sprache der Magyaren

Wollten Sie schon immer wissen, wie „Egészségedre“ richtig ausgesprochen wird? Interessieren Sie die Besonderheiten des Ungarischen? Wir laden Sie zu einer Kostprobe ein!

WORKSHOP: **ab 19.00 Uhr stündlich**, Dauer: 30 Min., 2. OG

Im Spiegel des Anderen

Wir konfrontieren die ungarische und die deutsche Sichtweise auf die jeweils andere Kultur miteinander und gehen so der Frage nach Fremd- und Selbstwahrnehmung nach.

LESUNG, VORTRAG: **ab 19.00 Uhr alle 30 Min.**, 2. OG

Vorträge und Lesungen über ungarisch-deutsche (Sprach-)Beziehungen

LESUNGEN, VORTRÄGE: Dauer: 30 Min., 2. OG

Einander (miss)verstehen Was sollte man bei einem Ungarn- bzw. Deutschlandbesuch beachten? Der Doppelvortrag deckt heimtückische Kleinigkeiten auf beiden Seiten auf, die sich einem (fast) nie erschließen. Deutsch-ungarische vergleichende Kulturkunde in Beispielen. **19.00, 21.30 Uhr**

Kutsche trifft Nudel Das lange Miteinander der Deutschen und der Ungarn hat sprachliche Spuren hinterlassen. Neben einzelnen Wörtern zeugen Sprüche und Redensarten von der Ähnlichkeit der Gedanken. Woher stammt das Wort Kutsche? Wie werden deutsche Wörter in einer Sprache ganz anderer Struktur verformt? **20.00, 22.30 Uhr**

Lieben, loben, schimpfen Emotional gefärbte Kommunikation ist heikel: Wie unterschiedlich wird auf Ungarisch und Deutsch geschimpft und gelobt? Dieser Frage gehen ein deutscher und ein ungarischer Experte im Doppelvortrag nach. **21.00, 23.30 Uhr**

Der Berlin-Budapest-Express Im literarischen Schlagabtausch werden Eindrücke ungarischer Literaten von Berlin mit den Impressionen deutscher Schriftsteller von der Hauptstadt Ungarns verglichen. Doppelleistung der Studenten der Hungarologie der HU. **19.30, 22.00 Uhr**

Was sagst du da? Sprachen im Kontrast Eine Doppellesung über die Eigentümlichkeiten des Ungarischen aus der Sicht deutscher Literaten und über den Eindruck, den das Deutsche ungarischen Zuhörern vermittelt. „Ein Exote mitten in Europa“ – „Eine auf erschütternde Art einmalige Sprache“. Die Rede ist vom Ungarischen. **20.30, 23.00 Uhr**

2. Jakab Erika magyar nyelvű összefoglalója a mesedélután bevezetőjéhez

Volt egyszer egy király...

A Humboldt- Egyetem Hungarológiai Szemináriuma az idei évben talán az egyik legváltozatosabb programsorozattal örvendeztette meg a májusi *Tudományok Hosszú Éjszakáján* a berlini látogatókat.

A *Lange Nacht der Wissenschaften* célközönsége nemcsak a felnőtt korosztály, hiszen a szervezők minden évben üdvözlnek a gyermekprogramokat is. A Hungarológiai Szeminárium 2011-ben bővítette kínálatát és a kora esti órákban a gyerekeket szólította meg. A gyermekfoglalkozás központjában a *Magyar népmesék* álltak, melyek segítségével az ifjú látogatók megismerkedhettek a magyar népmesei hősökkel, a mindig győzedelmeskedő igazságosság elvével és a legkisebb parasztfiú furfangos észjárásával. A Szeminárium az autentikus atmoszférát többek között egy autentikus eszközzel kívánta megoldani. A keleti tömb országaiban elterjedt *vetítő* remek lehetőséget biztosított arra, hogy diafilmek és zenei aláfestés segítségével a német gyerekek és szüleik ízelítőt kapjanak a magyar népmesei világból. A vetítés közben *A só*, *A kicsi dió* és *A csillagszemű juhász* német fordítását Christina Kunze műfordító és Claudia Görbe olvasták fel. Az esemény maradandóságára törekedve a Szeminárium a látogatóknak egy füzetet ajándékozott, melyben németül újraolvashatták a meséket, ill. az egyes diafilmek alapján készült kifestők segítségével feleleveníthették a látottakat. Végezetül az audiovizuális élmény mellé társult némi gasztronómiai is, hiszen a látogatók útravalóul „hamuban sült pogácsát” kaptak.